Türkçede -Ik Yapım Ekinin Biçimbilim-Anlambilim Arayüzünde Değerlendirilmesi

Kadir Can ÖZDEMİR
Yıldız Teknik Üniversitesi
kadir.ozdemir@std.yildiz.edu.tr

Hasan Mesut MERAL
Yıldız Teknik Üniversitesi
hmeral@yildiz.edu.tr

Bu çalışmanın amacı Türkçedeki *-Ik* yapım ekinin farklı biçimbilimsel ve anlambilimsel görünümlerini araştırmak, ilgili yapım ekini türetim bağlamında değerlendirmektir. Çalışmada (i) *-Ik (örn. yırtık, kesik)* yapım ekinin benzer yapım ekleri olan *-k ,-Ak (örn. kapak, yutak)* yapım ekinden anlambilim açısından farklı davrandığı, (ii) ekin sözcük oluşturabilmesi için eylem tabanında bir etkilenen katılan *(ing. theme argument)* olması gerektiği, (iii) türetimin bu etkilenen katılan üzerinden yeni bir anlam (somut son ürün, araç, alet, oluşum gibi) oluşturduğu iddia edilecektir.

Alanyazında *-Ik* eki ile ilgili yapılan çalışmalar genellikle ekin tarihi seyri üzerine yoğunlaşmaktadır. Bunun yanı sıra bu çalışmaların birçoğunda *-Ik* ve *-k, -Ak* ekleri arasındaki ayrım kesin bir biçimde tespit edilememiştir. Bu çalışmalar eki, gerçekleştirdiği sözcük türetimi ve sözcüğe kattığı yeni anlamlar bağlamında değerlendirmektedir (Ergin, 2009; Korkmaz, 2009; Tekin, 2003). Ancak, ekin bugünkü ölçünlü Türkçe bağlamında geçerli olan biçimsel formlarının ve işlevlerinin kuramsal anlamda tespit edildiği ve açıklandığı bilimsel çalışmalar oldukça azdır (Birsin, 2022; Kornfilt, 1997). Bu çalışma *-Ik* ekini türettiği sözcükler, bu sözcüklerin iç yapısında gerçekleşen sözdizimsel-biçimbilimsel-anlambilimsel süreçler dahilinde değerlendirmekte, elde edilen bulguları sözcük türetiminin sözlük modülünde değil sözdizim modülünde gerçekleştiğini savunan Dağıtımsal Biçimbilim (Halle vd., 1993) ekseninde incelemektedir. Çalışmada, *-Ik* biçim biriminin türetim işlevini yerine getirebilmesi amacıyla tümcede sözdizimsel bazı değişiklikler meydana getirdiği iddia edilecektir. Dolayısıyla çalışma Türkçenin kuramsal dilbilim ışığında incelenmesine katkıda bulunacaktır.

Çalışmanın yöntemi doküman analizidir. Öncelikle Türkçe ters dizim sözlüklerinden ve Türk Ulusal Derlemi'nden *-ık, -ik, -uk, -ük, -yık, -yik, -yuk, -yük* formlarıyla sonlanan kelimeler tespit edilecek ve bu yolla günümüz Türkçesindeki *-Ik* fiilden isim yapım ekiyle oluşmuş tüm sözcükler belirlenecektir. Daha sonrasında belirlediğimiz değişken setleri (örneğin, somut son ürün *'bölük'*, alet, araç, oluşum; geçişli eylem tabanı *'boz-, bozuk'*, özneli geçişsiz eylem tabanı, nesneli geçişsiz eylem tabanı *'bat- batık'*, yansıma eylem tabanı *'öksür- öksürük'*; isim oluşumu, sıfat oluşumu, isim/sıfat oluşumu) çerçevesinde kelimeler sınıflandırılacaktır. Buradan hareketle hangi değişkene sahip sözcüğün ne tür bir işlev ortaya koyduğu detaylıca açıklanacaktır. İlk bulgular söz konusu ekin etkilenen katılana sahip olan eylem tabanlarında durağanlaştırmaya *(ing. stativization) (örn. sökük, delik)* neden olduğu yönündedir.

Anahtar sözcükler: yapım eki, sözcük türetimi, durağanlaştırma, -Ik yapım eki

Kaynakça

Aksan, Y. ve diğ. (2012). Construction of the Turkish National Corpus (TNC). In *Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation* (LREC 2012). İstanbul. Türkiye. http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/papers.html

Birsni, E. (2022). Türkiye Türkçesinde Yapım Eklerinin İşlevleri. Siirt: Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi

Gemalmaz, E. ve Aksu, B. T. ve Tariktaroğlu, A. (2004). *Türkçe Sözlüğün Ters Dizimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Halle, M., Marantz, A., Hale, K., & Keyser, S. J. (1993). Distributed morphology and the pieces of inflection. *1993*, 111-176.

Korkmaz, Z. (2003). Türkiye türkçesi grameri. *Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları*.

Kornfilt, J. (1997). On the syntax and morphology of relative clauses in Turkish. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, *8*, 24-51.

Nakipoğlu-Demiralp, M. (1998). *Split Intransitivity and the Syntax-Semantics Interface In Turkish*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Minnesota: Minnesota Üniversitesi.

Muharrem, E. R. G. İ. N. (1998). Türk Dil Bilgisi. *Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, Ġstanbul*.

Tekin, T. (2003). *Orhon türkçesi grameri* (Vol. 9). Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi